

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

SZABÓ JÚLIA

Erdélyi magyar fiatalok a társadalmi struktúrában

című Ph.D értekezéshez

Témavezetők:

Dr. Bartus Tamás, egyetemi tanár

Dr. Csata Zsombor

Budapest, 2020

Kommunikáció és Szociológia Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szabó Júlia

Erdélyi magyar fiatalok a társadalmi struktúrában

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Dr. Bartus Tamás, egyetemi tanár

Dr. Csata Zsombor

© Szabó Júlia

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	6
2. Kutatási kérdések és módszerek.....	8
3. A dolgozatban használt adatok bemutatása	11
4. Az értekezés eredményei	13
4.1. Az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzői 2001-2016 között.....	13
4.2. A státushelyzet társadalmi meghatározói az erdélyi magyar fiatalok körében.....	14
4.2.1 A társadalmi státushelyzet regressziós eredményei	14
4.3. Kulturális szegmentáció az erdélyi magyar fiatalok körében.....	15
4.3.1. A kulturális szegmentációt befolyásoló tényezők.	15
4.4. Következtetések.....	17
5. Fontosabb hivatkozások	18
6. Publikációs jegyzék	21

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Jelen dolgozat célja az erdélyi magyar fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyének meghatározása az elmúlt tizenöt-húsz év ifjúságkutatásai alapján. Vizsgáljuk a fiatalok társadalmi-gazdasági, munkaerőpiaci és iskolázottsági helyzetében bekövetkezett változásokat, illetve a státuszhelyzet és az ezt befolyásoló tényezők változását. Elemzésünk fontos kérdése a kulturális fogyasztásban megmutatkozó társadalmi különbségek vizsgálata.

A társadalmi struktúrakutatás kitüntetett helyet foglal el a társadalomkutatásokban, ezért talán ez az egyik legtöbb vitát kiváltó terület. A klasszikus elméletek szerint a társadalmi különbségek legfőképpen gazdasági tényezőkkel magyarázhatóak és az osztályok közötti választóvonalat a tőkével és termelőeszközökkel bírók, illetve a munkaerejüket eladók között húzzák meg. Egyre több kutatót foglalkoztat a társadalom tagozódásával kapcsolatos dilemma, hogy az osztálykategória érvényességét újra kell gondolni, ugyanis a globalizáció hatása miatt – a megnövekedett földrajzi mobilitás és a posztmodernitás kontextusa – a korábbi magyarázó változók nem adnak kielégítő magyarázatot. Az utóbbi évtizedekben számos elmélet született azzal kapcsolatban, hogy a társadalmak hagyományos osztályalapú tagolódását (Ferge 1969; Erikson–Goldthorpe–Portocarero 1988; Huszár 2012) felváltotta a fogyasztásalapú tagolódás és az egyének társadalmi helyét egyre inkább a fogyasztás jelöli ki (Clark–Lipset 1991; Hradil 1995; Pakulski–Waters 1996; Beck 1999; Schulze 2000; Csíste–Kovács–Kristóf 2006).

A fiatalok szegmentációjának alakulásában is fontos kérdés, hogy mennyire a „kemény”, hagyományos tényezők (értjük alatta a foglalkozást és kissé kibővítve a szűken értelmezett foglalkozási osztálykonceptiót, az iskolai végzettséget és a jövedelmet), és mennyire a „szoft” tényezők (életmód, fogyasztás, nem, életkor) szegmentálnak. Bár a társadalmi rétegződés vizsgálatának és módszertanának több évtizedes hagyománya van, mégis ez egy nehezen megragadható és leírható folyamat. Nincs egyetértés abban, hogy melyek a relevánsnak tekinthető változók, különösen akkor, ha a fiatalok társadalomban elfoglalt helyét akarjuk megérteni.

A fiatal korosztály rétegszerkezetének leírása nehéz, mert még egy úgynevezett útkereső állapotban vannak, nem rendelkeznek mindenki foglalkozási pozícióval, ugyanakkor egy részük még a szülőkkel él, másik része családot alapított, ezért még nagyobb a változatosság a különböző rétegszemponatok szórásában. Ez egy lényeges módszertani kérdést vet, nevezetesen azt, hogy szabad-e elemzésben a fent említett két réteget egy csoportnak tekinteni. Másképp fogalmazva, az a kérdés, hogy a fiatal státusát vagy az örökölt státust vegyük figyelembe az elemzés során. Ezért a tanulókat és a dolgozókat külön vontuk be az elemzésbe.

A leggyakrabban használt rétegeképző tényező a rétegződés leírására a foglalkozási pozíció. A társadalmi rétegződés vizsgálatának hagyományos irányzata a foglalkozási osztályszerkezet szerinti megközelítést, elsősorban valamilyen foglalkozási klasszifikációt, illetve munkaerőpiaci ismérveket vesz alapul, és kategoriális különbségeket állapít meg a társadalmon belül. A rendszerváltást követően még sokáig – főleg a közép-kelet-európai országokban – a hagyományos strukturáló mechanizmusok differenciálják a társadalmat, viszont ma már megjelennek az új struktúraképző elemek, mint az életmód és a fogyasztás is, és ezek a fiatal korosztályt erőteljesebben érintik.

Egyik fő kutatási kérdésünk, hogy: ha le akarjuk írni az erdélyi magyar fiatalok társadalmi térben való tagolódását, akkor erre elégséges-e a hagyományos (osztályalapú) paradigma, vagy a fogyasztásalapú tagolódást is figyelembe kell venni. Elemzésünk során keressük a fiatalok társadalmi tagolódását legjobban leíró rétegződésméleti megközelítést. Másik fontos kérdés azon tényezők azonosítása, melyek mentén a fiatalok társadalmi rétegződése magyarázható.

A dolgozat célja, hogy egy többdimenziós rétegszerkezeti modellel írjuk le a fiatalok szegmentációját, a régi és az új struktúraképző elemek együttes alkalmazásával. Tehát a foglalkozás és az anyagi helyzet dimenzióit, valamint a szabadidős és kulturális fogyasztás elemeit összehangolva elemezzük a mai fiatalokat, valamint a századforduló után végbement társadalmi tagozódásukban megfigyelt változásokat. A romániai magyarság osztály- és rétegszerkezetére vonatkozóan, az ezredforduló után is hiányoznak az átfogó kutatások: kevés a célzottan a fiatalok rétegződésére vonatkozó elemzés, a doktori tézis ezt a hiányosságot kívánja pótolni.

2. Kutatási kérdések és módszerek

Az elmúlt évtizedben mind a struktúraelemzéssel kapcsolatban, mind pedig a fiatalok társadalomban elfoglalt helyéről szóló diskurzusban éles viták alakultak ki. A viták nagyrészt két domináns paradigma, Bourdieu osztályalapú megközelítése (Bourdieu 1978b, 1984) és Beck (Beck 1999, 2004) paradigmaváltó diskurzusa robbantotta ki, mely szerint jelentős strukturális változások kezdődtek a modernizáció bekövetkeztével. A kutatások, felváltva használják hol az osztályszerkezeti, hol a rétegződési megközelítések fogalmait, és arra keresik a választ, hogy vajon az életstílus- és miliókutatások tekinthetők-e az osztály- és rétegződésmodellek alternatívájának.

Elemzésünk során azt vizsgáljuk, hogy vajon elégséges-e a „hagyományos” szemléletmód, mely alapvetően a vertikális tagoltságra korlátozódik (Bourdieu 1978a, 1978b; Erikson–Goldthorpe–Portocarero 1988; Huszár 2012; Tóth–Huszár 2016), vagy más – újszerűbb, modernebb – tényezőket is érdemes bevonnunk az elemzésünkbe, mint például a szabadiós/kulturális fogyasztás (Csitö–Kovács–Kristóf 2006; Kovách–Kuczi–Jókuthy 2006; Savage et al. 2013; Fekete–Prazsák 2014).

Ezen tényezők kiválasztásánál osztozunk azon aggályokon, melyeket Angelusz Róbert fogalmaz meg, és a „láthatóság görbe tükreiként” nevez meg (Angelusz 2000). Az Angelusz-féle metafora plasztikusan hívja fel a figyelmet a társadalmi látásviszonyok romlására, a társadalmi nagycsoportok csökkenő áttekinthetőségére, ezen csoportok átalakulására, eltűnésére.

Csatlakozva a „látásviszonyok” romlásának a tényéhez, úgy gondoljuk, hogy napjainkban a társadalmi differenciálódás egy többdimenziós – több-komponensű – jelenség, következésképp szélesebb vizsgálatot igényel. Azt gondoljuk, hogy a klaszikus anyagi- és foglalkozás-szerkezeti jellemzőkön kívül – különösen az általunk vizsgált fiatalok esetében – fontos olyan jellemzőket is bevonni az elemzés folyamatába, melyek a kulturális fogyasztói habitusok vizsgálatára vonatkoznak.

Kutatási kérdéseinket az elméleti diskurzusokban megjelenő dilemmák ihlették:

1. Melyik rétegződésméleti megközelítés írja le a legjobban a fiatalok társadalmi tagolódását?
2. Milyen tényezők mentén magyarázható meg a fiatalok társadalmi rétegződése?
3. A fiatalok társadalmi rétegződését leíró tényezők között van-e domináns tényező vagy több tényező is felelős?

Elemzésünk az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzőinek bemutatását követően alapvetően két részre tagolódik.

Az első részben a státushelyzet társadalmi meghatározóit vizsgáljuk a MOZAIK 2001 és a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 felmérések alapján. Azt vizsgáljuk meg, hogy a fiatalok státushelyzete hogyan függ össze különböző szocio-demográfiai jellemzőkkel. A fiatalok rétegződésének leírására egy összetett mutatót hoztunk létre – státusindexet szerkesztettünk – az alábbi három dimenzió mentén: lakáskörülmények (lakás négyzetmétere, infrastruktúrája), anyagi vagyoni helyzet (tartós/használati cikkek), szabadidős fogyasztás (az elmúlt egy évben utazott-e turisztikai céllal más országban, hány könyvet olvasott, szabadidős tevékenységek). Továbbá – regressziós elemzés segítségével - azt vizsgáljuk, hogy az alábbi független változók hogyan magyarázzák a státushelyzetet:

- Nem, életkor
- Iskolázottság
- Település típusa
- Apa iskolai végzettsége, apa foglalkozása
- A megkérdezett foglalkozási státusa (tanul, dolgozik vagy egyik sem)

A horizontális (fogyasztásbeli) eltérések figyelembe vétele (Fábián–Róbert–Szívós 1998) a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szabadidő felhasználásának módja is meghatározza a fiatalok társadalmi szerkezetben elfoglalt helyét. A *Státushelyzet társadalmi meghatározói* fejezethez kapcsolódó kutatási kérdéseink:

(1) Hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szocio-demográfiai jellemzők (nem, életkor, településtípus)?

(2) Milyen hatással van a fiatalok státusára a származás (apa iskolai végzettsége, foglalkozása)

A második részében a fiatalok kulturális szegmentációjára fókuszálunk. Ez a fejezet tulajdonképpen az első fejezet további árnyalásáról szól, kulcskérdésünk, hogy milyen mértékű a vertikális és a horizontális rétegeképző változók között az összefüggés. Korábbi rétegződés-vizsgálatokból (Fábián–Kolosi–Róbert 2000; Savage et al. 2013) az derült ki, hogy az egyenlőtlenségi rendszert nagymértékben meghatározzák a kulturális jellegű társadalmi különbségek is, ezért tartjuk indokoltnak a kulturális fogyasztás kiemelt vizsgálatát.

Az elemzés során a GeneZYs 2015 adatait használtuk fel, mert ez a felmérés vizsgálta a legrészletesebben a fiatalok szabadidős fogyasztását. Klaszteranalízis segítségével határoztuk meg a tipikus kulturális fogyasztói szegmenseket, és ezt

követően ezeket a csoportokat tettük a vizsgálat tárgyává. A *Kulturális szegmentáció az erdélyi magyar fiatalok körében* fejezethez kapcsolódó kutatási kérdéseinket logisztikus- illetve multinomiális regressziós modellekkel vizsgáljuk.

(1) Milyen kulturális fogyasztásbeli jellegzetességek alapján különülnek el az erdélyi magyar fiatalok?

(2) Milyen tényezők befolyásolják a kulturális fogyasztási szokásaikat, a különböző fogyasztói csoportokba való tartozást?

(3) Mennyire érvényes az erdélyi magyar fiatalok körében az a megközelítés, mely szerint a „kulturális mindenevőség” felbukkanása feloszlatja az osztályalapú megkülönböztetést a kulturális fogyasztás tekintetében?

3. A dolgozatban használt adatok bemutatása

Az ezredfordulót követően számos ifjúságszociológiai felmérés zajlott Erdélyben, az első ilyen nagyméretű felmérés a MOZAIK 2001. Egy másik mérföldkő az ifjúságszociológiai kutatásban a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2008-as felmérése az erdélyi magyar fiatalok körében. Ezt követően 2013-ban a Kós Károly Akadémia Alapítvány és az Európai Tanulmányok Központ (Centre for European Studies CES) felkérésére készült egy hasonló felmérés. Majd 2015-ben zajlott a GeneZYs Kárpát-medencei ifjúságszociológiai felmérés MCC, MTA TK Kisebbségkutató Intézet és az Információs Társadalomért Alapítvány együttműködésében, illetve a legutóbbi Magyar Ifjúság Kutatás 2016, ami az Új Nemzedék Központ megrendelésére készült.

A MOZAIK 2001, a GeneZYs 2015, illetve a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os felmérések a Kárpát-medence magyar régióira (Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja), 15–29 éves fiatalokra vonatkozó reprezentatív – régiókra, életkorra, nemre és településtípusra – kérdőíves kutatások. A kutatási kérdéseink megválaszolásához, ezen három nagymintás ifjúságkutatás adatait használjuk fel.

A MOZAIK 2001 Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében című kutatás a Magyarországon végzett „Ifjúság 2000” elnevezésű kutatás folytatása határon túli magyarok lakta területeken, survey módszerrel. Mintaelemszám: Belső Erdélyben 1200, Székelyföldön 750, azaz összesen 1950 15-29 év közötti magyar fiatal.

A GeneZYs 2015 felmérés 2700 (1000 erdélyi, 700 felvidéki, 500 vajdasági és 500 kárpátaljai) külföldi magyar fiatal megkérdezésével készült reprezentatív kárpát-medencei ifjúságszociológiai kutatás.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 a korábbi nagymintás ifjúságkutatások (Ifjúság 2000–2008; MOZAIK 2001–2011, Magyar Ifjúság 2012) által kijelölt irányvonalak mentén készült. Mintaelemszám: 2000 15-29 év közötti magyar fiatal (Partium, Belső-Erdély 1000 fő és Székelyföld 1000 fő). Mindhárom felmérés rétegzett véletlen mintavételi eljárást alkalmazott, kombinálva a kvótás-sétálás módszerrel. Erdélyben az ezredforduló óta a mintavételi eljárás során – a léptékes módszer, véletlen séta alkalmazásával – a település és a kiválasztott személy közötti szintre, a háztartásra összpontosítottak, és ennek kiválasztási módját finomították.

A fentebb említett kutatások nem kimondottan struktúrakutatás céljával készültek, ez nehézséget okozott az elemzés során, ezért néhány elemzési korláttal kellett számolnunk. Egy másik nehézség volt, hogy a 2016-os kutatás tervezésekor a kutatók a magyarországi kérdőívet kezelték alapként, így a MOZAIK 2001-es kutatással való összevethetőség lehetősége csökkent.

A MOZAIK 2001, illetve a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os kutatások mentén írjuk le a fiatalok társadalmi szerkezetében (iskolai végzettség, foglalkozási szerkezet, anyagi helyzet) bekövetkezett változásokat, valamint a fiatalok státushelyzetének társadalmi meghatározóit. A fiatalok kulturális szegmentációjának leírásához a GeneZYs 2015-ös felmérés adatait használtuk. Elemzésünkhöz azért választottuk ezt az adatbázis, mert ez a felmérés vizsgálta a legrészletesebben a fiatalok szabadidős fogyasztását

4. Az értekezés eredményei

4.1. Az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzői 2001-2016 között

Az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzőit vizsgálva, az első lényeges észrevétel 2001 és 2016 közötti periódusban, hogy az ország népességfogyása jelentősen érintette a magyar népet is, különösen a 15-29 évesek száma csökkent.

A fiatalok iskolai végzettségét vizsgálva pozitív tendenciánk lehetünk tanúi, a felsőoktatásban részt vevők aránya növekedett, egyre több fiatalnak van magasabb iskolai végzettsége a szülei (apa) iskolai státusánál. Tehát a felsőoktatás expanziója növelte a felsőoktatásban részt vevők arányát. Az oktatási rendszer minden szintjén markáns különbségek figyelhetők meg a férfiak és a nők iskolázottsága között. A nők aránya különösen a felsőoktatásban emelkedett meg, a férfiak a szakiskolát végzetek kategóriában haladják meg a nők arányát. Mindkét évben szignifikáns összefüggés van az apa iskolai végzettsége és a megkérdezett fiatal iskolai végzettsége között.

A lakhely településtípusa is hatással van a továbbtanulás mértékére, tehát a társadalmi egyenlőtlenségek kérdése az iskolai végzettség és településtípus összefüggéseiben is megmutatkoznak, viszont ezek a különbségek mintha mérséklődtek volna az évek során. Az anyagi helyzetet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a fiatalok relatív jóléte jelentősen emelkedett, viszont inkább egy általános életszínvonalbeli javulásról van szó, mintsem az egyenlőtlenségek csökkenéséről. Az apa iskolai végzettsége és foglalkozása, valamint a fiatalok jóléti percepciója között szintén pozitív szignifikáns kapcsolat van.

A foglalkozási struktúrát vizsgálva az össznépességhez hasonló változásokat állapíthatunk meg: csökkent a munkanélküliek aránya, a fiatalok között is kevesebb a szakképzetlen/fizikai munkás és gazdálkodó, nagyobb arányban vannak vállalkozók, illetve vezetők. Az apa iskolai végzettsége és foglalkozása, illetve a megkérdezett fiatalok foglalkozási szerkezete szintén szignifikáns összefüggésekre utalnak, ami a vertikális differenciálódást vetíti elő. Minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy a megkérdezett vállalkozó vezető vagy értelmiségi foglalkozással rendelkezik, illetve az általános/szakiskolai végzettségű szülők gyerekei inkább szakmunkások.

4.2. A státushelyzet társadalmi meghatározói az erdélyi magyar fiatalok körében

A fiatalok társadalmi hierarchiában való elhelyezkedésének leírásához két nagymintás ifjúságkutatás adatait használtuk, a MOZAIK 2001, illetve a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os felmérés eredményeit.

A fiatalok rétegződésének leírására egy összetett mutatót – státusindexet – hoztunk létre. A státusindex a következő dimenziókból állt: (1) lakáskörülmények, (2) anyagi-vagyoni helyzet és (3) szabadidő fogyasztása.¹ A jövedelmet kihagytuk az elemzésből, ugyanis a megkérdezett fiatalok mindössze fele dolgozik, és ezek közül is hozzávetőlegesen 70 százalék válaszolt a jövedelmi kérdésre.

Kutatási kérdéseink:

(3) Hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szocio-demográfiai jellemzők (nem, életkor, településtípus)?

(4) Milyen hatással van a fiatalok státusára a származás (apa iskolai végzettsége, foglalkozása)

4.2.1 A társadalmi státushelyzet regressziós eredményei

A társadalmi státushelyzetet magyarázó tényezők közül a regressziós modellek alapján mindkét évben az iskolai végzettség, különösen a felsőfokú végzettség a legfontosabb. A fiatalok státusát az apa iskolai végzettsége befolyásolja, az apa foglalkozásának viszont csak a vezetők esetében van szignifikáns kapcsolata.

A településtípus és státus között csupán 2001-ben mértünk statisztikai összefüggést. Az életkor és a nem kisebb mértékben ugyan, de szintén szignifikáns összefüggést mutat a társadalmi státushelyzetre. A fiatalabbak és a nők mind anyagilag, mind pedig szabadidős tekintetben egy stabilabb pozícióban vannak. Feltételezhetően a szülőkkel még egy háztartásban élők anyagilag még biztonságban érzik magukat.

---

¹ A státusindex dimenzióinak összetevői részben eltértek 2001 és 2016 között. Pl. a lakáskörülményeik indikátorai 2001-ben a lakás négyzetmétere és infrastruktúrája, 2006-ban pedig a lakás különböző jellemzői és a településen belüli értéke. Az anyagi vagyoni helyzet összetevői 2001-ben a tartós használati cikkek 2006-ban pedig inkább a médiaeszközökkel való felszereltség. Az anyagi helyzet mérésének módosulása szükséges volt, tekintettel arra, a digitalizáció következtében jóval nagyobb szerepet kapnak az ITC eszközök.

A státushelyzet társadalmi meghatározóit vizsgálva azt mondhatjuk, hogy az apa foglalkozása nem annyira meghatározó a fiatalok státusában, az iskolai végzettség azonban változatlanul fontos marad. Tehát a státushelyzet egyik legmeghatározóbb tényezője a kulturális tőke, Bourdieu-i illetve Zinnecker-i megközelítés szerint minél több ideje van valakinek arra, hogy kulturális tőkére tegyen szert, azaz minél előnyösebb családi háttérrel rendelkezik, annál jobb helyzetbe kerül. Azt is mondhatnánk, hogy az ifjúság a szülői osztályhelyzet szerint szegmentálódik (Zinnecker 2006), azonban ez az állítás nem állja meg a helyét, amennyiben az osztályhelyzet alatt a szűkebb értelemben vett „foglalkozási osztályszerkezetet” értjük.

A fiatalok esetében elsősorban az apa foglalkozásának hatását próbáltuk mérni, ugyanis még abban az életkorban vannak, amikor nagyrészüket inaktív, viszont elemzésünk azt mutatja, hogy az apa foglalkozásának hatása nem annyira releváns. A fiatalok esetében különösen érvényesnek bizonyul az az állítás miszerint a foglalkoztatási aggregátum alkalmazásával nem lehet az osztályalapú tagolódást feltárni (Crompton–Scott 2014). Azt láthatjuk, hogy nem, vagy csak nehézségek árán alkalmazhatók a hagyományos foglalkozás alapú megközelítések erre a populációra.

4.3. Kulturális szegmentáció az erdélyi magyar fiatalok körében

A kulturális fogyasztásban mutatkozó társadalmi különbségeket vizsgálva az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg: (1) Milyen kulturális fogyasztásbeli jellegzetességek alapján különülnek el az erdélyi magyar fiatalok? (2) Milyen tényezők befolyásolják a kulturális fogyasztási szokásaikat? (3) Mennyire érvényes körükben az a megközelítés, mely szerint a „kulturális mindenevőség” felbukkanása feloszlatja az osztályalapú megkülönböztetést a kulturális fogyasztás tekintetében?

Első lépésben hierarchikus klaszterelemzéssel – Ward módszerrel – 4 klasztert határoztunk meg: „(magas)kultúra orientáltak”, „mindenevők”, „sreenegereknek”, és a „passzívok” csoportját. Majd a logisztikus-, illetve a multinomiális regresszió módszerével vizsgáltuk meg, hogy milyen tényezők befolyásolják az egyes csoportokba való bekerülést.

4.3.1. A kulturális szegmentációt befolyásoló tényezők.

A klaszterelemzés csoportosítása alapján az erdélyi magyar fiatalok körében is markánsan kirajzolódik egy új fogyasztói csoport: a mindenevők csoportja, akik

szocio-demográfiai szempontból határozottan elkülönülnek a másik három csoporttól, a (magas)kultúra orientáltaktól, screenagerek-től és passzívaktól. A mindenevők csoportjába leginkább nők, városi származásúak és a fiatalabb korosztály tartozik. Az apa foglalkozása szerint, a legtöbb vezető beosztású, illetve vállalkozó szülő gyereke van ebben a csoportban. A „screenagerek” inkább férfiak, korcsoport szerint szintén fiatalabbak, 15–19 évesek, és főleg érettségivel rendelkező fiatalok. A szülők családi hátterére vonatkozóan az apák főleg szakiskolával és érettségivel rendelkeznek, foglalkozási pozíciójukat tekintve pedig alkalmazottak. A „(magas)kultúra orientáltak” csoportjára jellemző, hogy városban élő 25–29 évesek, többségében férfiak. Iskolai végzettségük szerint főleg egyetemi diplomával vagy érettségivel rendelkeznek, és többnyire egyetemi vagy magiszteri diplomával rendelkező szülők gyerekei. A passzívak körében szintén inkább férfiak vannak, főleg falusi környezetben élők, életkor szerint pedig idősebbek, 25–29 évesek. Iskolai végzettség szerint a legfeljebb 8 osztályt vagy szakiskolát végeztek vannak felülreprezentálva. Alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekei, foglalkozás szerint pedig inkább alkalmi munkából élők vagy inaktívak.

Mindkét módszer – a logisztikus és a multinomiális regresszió is – ahhoz a következtetéshez vezet, hogy a mindenevők csoportjába tartozást leginkább a foglalkozási pozíció és az életkor határozza meg, de ugyanakkor az iskolázottság is befolyásoló tényező. Ez megegyezik Chan és Goldthorpe (2007, 2010) megállapításaival, mely szerint az exkluzív (magas)kultúrafogyasztók mellett jól láthatóan megjelennek a „mindenevők”, akik magas státusú, felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok.

Továbbá azt láthattuk, hogy a vizsgált tényezők – apa foglalkozása, iskolai végzettsége, nem, életkor, településtípus – mindenike hatással van a csoport-hovatartozásba. A „mindenevők” csoportjában az apa foglalkozása, a (magas)kultúra orientáltak csoportjában az apa iskolai végzettsége, a „screenagerek” esetében a nem és az életkor az elsődleges szegmentáló tényezők, a passzívak csoportjában pedig szintén az apa iskolai végzettsége és az életkor a meghatározó.

A multinomiális regressziós elemzés összegzése alapján a „passzívak” referenciakategóriához képest egy magas iskolai végzettséggel rendelkező apa gyermeke nagyobb eséllyel screenager, nagyobb eséllyel vesz részt kulturális tevékenységekben, és még nagyobb eséllyel lesz mindenevő, továbbá egy vezető beosztású apa gyermekének a legnagyobb az esélye arra, hogy a mindenevők csoportjába tartozzon. A fiatalok kulturális szegmentációját mind az apa iskolai végzettsége, mind pedig a

jelenlegi foglalkozása befolyásolja, ugyanakkor az életkor is fontos tényező a csoport-hovatartozás tekintetében.

A kulturális mindent fogyasztás jelensége, a „mindenevők” csoportja markánsan elkülönül a többi kulturális fogyasztási szegmenstől, viszont az „univore” típus kelet-európai kontextusban sokkal inkább a „passzívok” csoportjával jellemezhető. Tehát a magyar társadalomhoz hasonlóan az erdélyi magyar fiatalok esetében is a kulturális magatartásformák lényegi választóvonalára nem az „omnivore-univore” (Chan–Goldthorpe 2005, 2010) tengely mentén helyezkedik el, hanem sokkal inkább egy „mindenevő-nélkülöző” tengelyen. (Bukodi 2010; Sági 2010)

4.4. Következtetések

A jelenlegi erdélyi magyar fiatalok kulturális szegmentációjában a vertikális és horizontális differenciálódás együttesen van jelen, az „életstílus csoportok még nem váltották le egyértelműen a hagyományos osztály modelleket” (Bukodi–Róbert, 2000:363; Marian, 2010:85), de elemzésünk következtetése, hogy a fogyasztói társadalom megjelenése megváltoztatta a fiatalok kulturális rétegződésének dinamikáját, és a horizontális differenciálódás vizsgálata és az életstílus tipológiák további fontos kutatási irányt jelentenek. Véleményünk szerint az ifjúságkutatásban a vertikális és horizontális értelmezési kereteket együtt kell használni. Bourdieu (1984) elméletéből kiindulva, aki a gazdasági tőke mellett kiemeli a kulturális és a társadalmi tőke fontosságát is, mi is egy többdimenziós modell megalapozását, kidolgozását javasoljuk.

Az „osztályok” fogalmának használatát, különösen a fiatalok esetében, igencsak problémásnak gondoljuk, különösen akkor ha egyetértünk Éber azon észrevételével, miszerint osztályelemzésen nem a népességből vett minta megfigyelt elemeinek osztályozását kell érteni, hanem inkább társadalmi és gazdasági, termelési viszonyok értelmezését (Éber 2015, 2020). Bourdieu sem beszél valós, aktuálisan létező osztályokról, legfeljebb „valószínűségi osztályokról. (Bourdieu 2013). Ferge hasonlóképpen csak zárójelben használja az osztály kifejezést: „Igen nagy bajban vagyok az „osztály” kategóriájával, a társadalmi osztály fogalmat többé-kevésbé zárójelben használtam” (Ferge 2012).

A dolgozat célja volt, hogy bekapcsolódjon abba a vitába, ami a „paradigmaváltás” vagy a „régimodell” megújításának dilemmájáról szól, és hozzájáruljon ahhoz a társadalomkép kialakulásához, amely az egyenlőtlenségek összetett és többdimenziós jellegének feltárását szorgalmazza.

5. Fontosabb hivatkozások

- Albert, F. – Dávid, B. – Kmetty, Z. – Kristóf, L. – Róbert, P. – Szabó, A. (2017) Mapping the Post-communist Class Structure. Findings from a New Multidimensional Hungarian Class Survey. *East European Politics and Societies and Cultures*, XX (X), 1–22. doi.org/10.1177/0888325417739954.
- Angelusz, R. (2000) A láthatóság görbe tükrei. Társadalomoptikai tanulmányok. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Baumann, S. (2019) Status, stand, capital, class: what do stratified patterns of cultural tastes mean? *British Journal of Sociology*, 70 (3), 882–886.
- Beck, U. (2004) Túl renden és osztályon? Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi individualizációs folyamatok és az új társadalmi alakulatok, identitások keletkezése. In Angelusz, R. (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 322–356.
- Berger, V. (2008) Életstílus- és miliő kutatások a német szociológiában: a hagyományos struktúramodellek alternatívái? Elérhető: <http://replika.hu/replika/64-06> [Letöltve: 2018.10.17].
- Berger, V. (2013) A társadalmi struktúra-elemzés dilemmái és eldöntendő kérdései. *Statisztikai Szemle*, 91 (3), 306–313.
- Bogdan, V. (2001) România pseudo-modernă (A pseudo-modern Románia), *Sociologie Românească* (1–4), 35–69.
- Bourdieu, P. (1978b) Az osztályok pályája és a valószínűségi okság. In Ádám, P. – Léderer, P. – Ferge, Z. (ford.) *Társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat kiadó, 237–311.
- Bourdieu, P. (1978c) Különbségek és megkülönböztetések. In Ádám, P. – Léderer, P. – Ferge, Z. (ford.) *Társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat kiadó, 136–151.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2013) A társadalmi tér és a csoportok keletkezése. In Angelusz, R. – Gecser, O. – Éber, M. Á. (szerk.) *Társadalmi rétegződés olvasókönyv*. Budapest: ELTE, 164–177.
- Bukodi, E. (2010) Social stratification and cultural participation in Hungary: a post-communist pattern of consumption? In Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (szerk.) *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge University Press, 139–168.
- Chan, T. W. (2013) Understanding Cultural Omnivores: Social and Political Attitudes. Elérhető: <http://users.ox.ac.uk/~sfos0006/papers/att3.pdf> [Letöltve:
- Chan, T. W. (2019) Understanding cultural omnivores: social and political attitudes. *British Journal of Sociology*, 70 (3), 784–806.

- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2005) The Social Stratification of Theatre, Dance and Cinema Attendance, *Cultural Trends* (14/3), 193–212. <http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1080/09548960500436774>.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2007b) The social stratification of cultural Consumption: Some Policy Implications of a Research Project, *Cultural Trends* (16/4), 337–384.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2010) Social Status and Cultural Consumption. In Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (szerk.) *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge University Press, 1–28.
- Crompton, R. – Scott, J. (2014) Introduction: The State of Class Analysis. In Crompton, R. – Devine, F. – Savage, M. – Scott, J. (szerk.) *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers, 1–15.
- Devine, F. – Snee, H. (2015) Doing the Great British Class Survey. *The Sociological Review*, 63 (2), 240–258.
- Éber, M. Á. (2015) Osztályszerkezet Magyarországon. A világrenszer-elemzés perspektívájából. *Replika*, 92–93 (3–4), 119–140.
- Fábián, Z. (2015) Társadalmi rétegek, fogyasztási státuscsoportok Magyarországon. In Szívós, P. – Tóth, I. G. (szerk.) *Jól nézünk ki (...?!). Háztartások helyzete a válság után. Társi Monitor Jelentések 2014*. Budapest: TÁRKI, 128–142.
- Flemmen, M. P. – Jarness, V. – Rosenlund, L. (2019a) Class and status: on the misconstrual of the conceptual distinction and a neo-Bourdieuian alternative. *British Journal of Sociology*, 70 (3), 816–866. <http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1111/1468-4446.12508>.
- Flemmen, M. P. – Jarness, V. – Rosenlund, L. (2019b) Omnivorousness and openness: comments to Tak Wing Chan. *British Journal of Sociology*, 70 (3), 807–815.
- France, A. P. – Roberts, S. – Wood, B. E. (2018) Youth, social class and privilege in the antipodes: Towards a new research agenda for youth sociology. *Journal of Sociology*. <http://dx.doi.org/10.1177/1440783318786580>.
- Marian, V. (2008) Stratificare socială în România: O analiză de clase latente. *Calitatea Vieții*, XIX (3–4), 365–388.
- Marian, V. (2010) Stilurile de viață în România postcomunista. Ce modele comportamentale adoptăm și de ce. Iași: Lumen.
- Pakulski, J. – Waters, M. (1996) *The death of class*. London - Thousand Oaks - New Delhi: SAGE.
- Peterson, R. A. – Kern, R. M. (1996) Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61 (5), 900–907. <http://dx.doi.org/10.2307/2096460>.
- Peterson, R. A. – Simkus, A. (1992) How musical tastes mark occupational status groups. In Lamont, M. – Fournier, M. (szerk.) *Cultivating differences: Symbolic*

- boundaries and the making of inequality*. Chicago: University of Chicago Press, 152–186.
- Róbert, P. (1997) Foglalkozási osztályszerkezet: elméleti és módszertani problémák. *Szociológiai Szemle*, 2, 5–48.
- Sági, M. (2010) Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatósak”, „egysíkúak” és „nélkülözők”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon. *Társadalmi Riport*, 10 (1), 288–311.
- Savage, M. (2015) Introduction to elites From the ‘problematic of the proletariat’ to a class analysis of ‘wealth elites’. *The Sociological Review*, 63 (2), 223–239.
- Savage, M. – Devine, F. – Cunningham, N. – Friedman, S. – Laurison, D. – Miles, A. – Snee, H. – Taylor, M. (2014) On Social Class, Anno 2014. *Sociology*, 49 (6), 1011–1030.
- Savage, M. – Devine, F. – Cunningham, N. – Taylor, M. – Li, Y. – Hjellbrekke, J. – Le Roux, B. – Friedman, S. – Miles, A. (2013) A New Model of Social Class? Findings from the BBC’s Great British Class Survey Experiment. *Sociology*, 47 (2), 219–250. <http://dx.doi.org/10.1177/0038038513481128>.
- Tóth, P. – Huszár, Á. (2016) Rétegződés és mobilitás: ifjúsági rétegek, mobilitási lehetőségek és stratégiák. In Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány. Budapest, 78–118.
- Warde, A. – Wright, D. – Modesto, G.-C. (2007) Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore. *Cultural Sociology*, 1 (2), 143–164. <http://dx.doi.org/10.1177/1749975507078185>.
- Woodman, D. (2009) The mysterious case of the pervasive choice biography: Ulrich Beck, structure/agency, and the middling state of theory in the sociology of youth. *Journal of Youth Studies*, 12 (3), 243–256.
- Woodman, D. (2010) Class, individualization and tracing processes of inequality in a changing world: A reply to Steven Roberts. *Journal of Youth Studies*, 13 (6), 737–746.

6. Publikációs jegyzék

Magyar nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek

Szabó, J. Szabadidő és kulturális fogyasztás a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. *Régió*: megjelenés alatt.

Szabó, J. (2020) Erdélyi magyar fiatalok a társadalmi struktúrában. *Metszetek*, 9 (3)

Szabó, J. (2018) Kulturális szegmentáció az erdélyi magyar fiatalok körében. *Socio.hu*, 2018 (3): 62-79. DOI: 10.18030/socio.hu.2018.3.62

Könyvrészek

Szabó J. - Híres L. K. (2018) Régi és új kultúra. In: Székely L. (szerk.) Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében, Budapest, 315-348

Székely T. - Plugor R. - Szabó J. - Kiss Z. (2010) Végzős egyetemi hallgatók továbbtanulási percepciója. Future perception of students from Babeş-Bolyai University. In: Romániai Magyar Évkönyv 2009-2010, Diaspora Alapítvány, Sapientia Egyetem, Temesvár-Kolozsvár, 201-224

Ercsei K. - Kiss Z. - Szabó J. (2011) Fiatalok szabadidős fogyasztása, önállósodása és jövőképe a marosvásárhelyi Félsziget-vizsgálatok alapján. In: Kiss T., Barna G., Kozák Gy. (Szerk). Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kolozsvár pp. 233-260

Csata Zs. - Szabó J. (2009) Oktatás, képzés, kutatás. In: Horváth Gy. (szerk.) Dél-Erdély és Bánság, MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus, Pécs-Budapest, 444-470

Csata Zs. - Szabó J. (2011) Oktatás. In: Benedek J. (szerk.) Románia. Tér, gazdaság, társadalom. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kolozsvár, 2011, 411-429.

Idegen nyelvű folyóiratcikkek

Ercsei K. - Kiss Z. - Szabó J. (2010) Consum în timpul liber, autonomie și planuri de viitor ale tinerilor. (Fiatalok jövőképe és szabadidős fogyasztás) In: Revista de Pedagogie, nr. 58 (4), 73-93

Idegen nyelvű könyvrészek

Ercsei K. - Kiss Z. - Plugor R. - Szabó J. (2017) Mapping leisure and life through ages in Romania. In. Modi, I. and Kamphorst, T. J. (Eds). Mapping Leisure and Life through the Ages, RAWAT Publications

Ercsei K. - Kiss Z. - Plugor R. - Szabó J. - Veres V. (2017) Patterns of Leisure Time Activities in the Context of a Youth Festival in Romania In. Benkő Zs. - Modi I. - Tarkó K. (Eds.) Leisure, Health and Well-Being, Springer International Publishing. 187-227

Ercsei K. - Kiss Z. - Plugor R. - Szabó J. - Veres V. (2013) Obiceiuri de petrecere ale timpului liber ale tinerilor participanți la Festivalul Peninsula din Târgu Mureș. (Szabadió-fogyasztás a marosvásárhelyi Félziget-fesztivál résztvevői körében) In. Luca, S. (Ed.) Tânăr în România. Noi valori, noi identități, Editura Institutul European, Iași. 195-232